

1950 SEÇİMLERİ VE PROPAGANDA*

*Sinan YILDIRMAZ***

14 Mayıs 1950 seçimleri farklı kesimler tarafından değişik şekillerde tanımlanmıştır. Çoğu zaman “Beyaz İhtilal” olarak adlandırılan bu süreç, farklı politik yaklaşımların etkisiyle “karşı devrim” tanımlamasıyla da kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada bu türden politik nitelendirmelerden uzak bir biçimde, 1950 seçimleri sürecinde karşılıklı tarafların ve halkın seçimler boyunca gösterdiği tepkiler incelenerek Türkiye’de ilk defa yaşanan “seçimle iktidarın değişmesi” olgusunun nasıl gerçekleştiği anlaşılmasına çalışılacaktır. Bu anlama çabası boyunca, daha çok, seçimlerde iktidarın en büyük adayları olan Demokrat Parti (DP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin propaganda yöntemlerinin farklılıkları belirlenecektir.

14 Mayıs 1950 Gecesi ve Öncesinde Olanlar

14 Mayıs 1950 gecesi iktidarı kaybetmek üzere olan CHP yönetiminin nasıl bir ruh hali içerisinde olduğunu görmemize yarabilecek iki farklı anlatı ile karşılaşmıştık.¹ Bu anlatıların ne kadar gerçeği yansıttığı tartışmalı olsa bile bu metinleri yazanların CHP yöneticilerinde seçimlerin sonuçlarına yönelik görebildikleri, seçimleri kaybetmelerinden doğan üzüntü olmadığı anlaşılmaktadır. Bu anlatıların bizim açımızdan önemi CHP yönetiminde sonuçlar gelmeye başladıkça oluşan kafa karışıklığını ve neler olduğunu ilk anda pek anlayamamalarını göstermesidir. Gerçekten de, CHP ileri gelenlerinin seçim sonuçları alınmaya başladıktan sonra başlarına neyin geldiğini o anda anlayamadıklarını söylemek pek yanlış olmayacaktır. Bu durumun, sonuçların

* Bu makalenin farklı bir versiyonu, 2002 yılında Doç. Dr. Asım Karaömerlioğlu danışmanlığında tamamlamış olduğum yayınlanmamış yüksek lisans tez çalışmasında bulunmaktadır. Sinan Yıldırım, *The Mass Mobilization in the Elections of the Democrat Party Period*, yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, (İstanbul: B.Ü. Atatürk Institute for Modern Turkish History, 2002).

** Araş. Gör. İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

¹ Bkz. EK I ve EK II.

yarattığı belirsizliğin ve daha önce hiç yaşamadıkları bir olgunun, yani iktidardan düşmenin verdiği kafa karışıklığının bir sonucu olduğu söylenebilir. CHP yönetiminin hiç beklemediği bu sonuçlar karşısında şaşkınlığa düşmesinin sebepleri daha önceki süreç incelendiğinde açık bir biçimde anlaşılabilir.

Aslında toplumun birçok kesimi için seçimleri DP'nin kazanmasının bir sürpriz olmadığı doğru bir tespit olacaktır. Eğer 1946 seçimlerindeki gibi usulsüzlükler yapılmazsa DP'nin seçimlerden çok miktarda milletvekili çıkartabileceğini düşünenlerin sayısı hiç de az değildi. *Vatan* gazetesinin seçimlerden önce düzenlediği ankette bu durum açık bir şekilde kendini belli etmektedir.²

Seçimlerin kesin sonuçları alındıktan sonra CHP'liler ilk anda pek anlayamadıkları bu iktidar kaybının nedenlerini tartışmaya başlayarak kısa zamanda suçlayabilecekleri üç unsur bulmuşlardır. CHP'ye göre 1950 seçimlerinin kaybedilmesinde en büyük hata Nihat Erim'e aitti. Çünkü, neredeyse muhalefetin istediği her şeyi gerçekleştirmiş ve bunun yanında seçimlerde adli kontrolü de getirerek idarecilerin 1946'da yaptıklarının tekrarlanmasının önüne geçmişti. Geleceklerini CHP iktidarının devamına bağlayan kesimler tarafından bu affedilemeyecek bir hata olarak kabul edilmiştir. Seçimlerin kaybedilmesinde etkili olan diğer bir unsur ise seçimlerden önce kabul edilen yeni seçim kanunda nisbi temsil yerine çoğunluk sisteminin kabul edilmesiydi. Seçimlerden sonra bu konuda açıklama yapan CHP Bölge Müfettişi Sadi Irmak şunları söylemiştir: "Nisbi sistem bulunmaması büyük bir haksızlıktır. Demokrat Parti dört buçuk milyon oyla 434, Halk Partisi ise dört milyon oyla yalnız elli küsur yer kazandı."³ Fakat, nisbi sistemi kabul etmeyen ve yeni seçim kanununu hazırlarken bu olasılığı hiç düşünmeyen aslında CHP'nin kendisi olmuştur. CHP, eğer nisbi temsil kabul

² *Vatan* gazetesinin yaptığı anket 31 Mart 1950 tarihinde sonuçlandırılmış ve toplam 5386 cevap CHP ve DP temsilcilerinin de bulunduğu bir ortamda sayılmıştır. Buna göre, sorular ve verilen cevaplar şu şekildedir: "Seçimlerde rey kullanacak mısınız?" şeklindeki ilk soruya katılanların %94'ü "evet" cevabını, "oy sandığının namusuna bu defa saygı gösterilecek mi?" sorusuna ise %50,9 "hayır" cevabını vermiştir. Katılanlara oylarını hangi partiye verecekleri sorulduğunda ise şu sonuçlar alınmıştır: %56,44 Demokrat Parti'ye, %11,24 Cumhuriyet Halk Partisi'ne, %3,94 Millet Partisi'ne, %23,52 karışık listeye, %4,11 bağımsız adaylara, %0,54 ise Milli Kalkınma Partisi'ne oy vereceklerini söylemişlerdir. Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt. 4 (1945-1971)*, (İstanbul?: Rey Yayınları, 197?), s. 210-211. *Vatan* gazetesinin sahibi olan Ahmet Emin Yalman'ın 1950 seçimlerinde DP'yi desteklediği bilindiği için CHP'liler bu sayımın sonuçlarına güvenmediklerini de belirtmişlerdir.

³ Yalman, s. 218.

edilirse DP'nin tahmin edilenden daha fazla milletvekili kazanabileceğini düşünerek bu yönetime itiraz etmekteydi. Hatta çoğunluk sisteminin kendileri lehine işleyeceğinden oldukça ümitli olan CHP ileri gelenleri, seçimler öncesi DP'nin muhalefete belirli bir kontenjan ayrılması talebini alaycı bir şekilde reddetmişlerdir.⁴ Üçüncü olarak CHP'lilerin buldukları sebebin aslında tam bir yanılsamadan ibaret olduğu söylenebilir. 1954 seçimlerinde de CHP'nin temel argümanı olacak olan bu yanılsama çeşitli şekillerde boşalmış 20 milletvekilliği için yapılması düşünülen 1951 ara seçimleri sırasında da ortaya konmuştur. CHP, eksik milletvekillikleri için yapılması gereken seçimlerin hemen gerçekleştirilmesini isterken, DP bu seçimleri biraz ertelemek tarafıysıydı. CHP, bu milletvekilliklerini kazanacağını düşündüğünden sürekli olarak "ara seçim yapmaktan korkuyorlar" temasını işlemekteydi. Bunu sebep olarak da halkın 1950 seçimlerinde kandırılmış olduğunu ileri sürmekteydiler. CHP'liler, halkın, 1950 seçimlerinde iktidarı DP almış olsa bile İnönü'nün cumhurbaşkanlığına devam edeceği şeklinde kandırıldığını ve DP'yi sadece muhalefeti kuvvetlendirmek için desteklediğini söylemekteydiler. 1950 seçimlerinin sonuçları alındıktan ve Celal Bayar cumhurbaşkanı seçildikten sonra halkın kandırıldığını anlayarak yeniden CHP'yi destekleyeceğini varsaymaktaydılar.⁵ Fakat, durum hiç de beklendiği gibi olmamış, 16 Eylül 1951'de yapılan ara seçimlerde 20 milletvekilliğinden 18'ini DP kazanmıştır.⁶

1950 seçimlerinden önce, CHP'liler kaybetme olasılığını akıllarına bile getirmemekteydiler. CHP yönetimi çok büyük bir olasılıkla DP'li milletvekillerinin Meclis'teki sayısında bir artış beklemekteydi. Aslında, seçimlerden önce halkın tepkisi CHP yöneticileri tarafından anlaşılabilseydi bir iktidar değişikliğinin mümkün olabileceği görülebilirdi. CHP'lilerin seçimleri kazanacaklarına dair en büyük kanıtları, halkın seçimler öncesinde CHP'li konuşmacıları dinlemek için gösterdiği yoğun ilgi ve miting alanlarının çok sayıda insan tarafından doldurulmuş olmasıdır. CHP'li konuşmacılar her gittikleri yerde yoğun bir dinleyici kitlesiyle karşılaşıyorlardı ve bu durum CHP'yi destekleyen kitlenin DP'den daha fazla olduğu şeklinde

⁴ Hilmi Uran, Faik Ahmet Barutçu, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan arasında yapılan bu görüşme sırasında Barutçu, DP'lilerin taleplerini "Yalnız Genel Başkanımız için bir kontenjan kabul ederiz" diyerek reddetmektedir. Avni Doğan, *Kuruluş Kurtuluş ve Sonrası*, (İstanbul: Dünya Yayınları, 1964), s. 265.

⁵ Doğan, s. 275; Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii, Cilt 1*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1965), s. 288-289.

⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikasının Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1976), s. 88.

yorumlanıyordu. Hatta, İnönü'nün Taksim'de gerçekleştirdiği seçim mitingine on binlerce kişinin katılması üzerine CHP'lilerin yorumlarının haklılığı kanıtlanacak ve İstanbul valisi Fahrettin Kerim Gökay, İnönü'ye İstanbul'un CHP'li olduğunu kanıtlarcasına miting alanındaki insanları göstererek "İşte Paşam, İstanbul" diyecektir.⁷ Fakat, başta gelen CHP'li yöneticilerin dahi çok açık bir biçimde görebildikleri gibi, konuşmacıları dinlemek için toplanan halkın büyük bir kısmı DP'yi destekleyenlerden oluşmaktaydı. Halk, her konuşmacıyı dinliyor ve kendince değerlendiriyordu. Fakat hangi partiyi destekliyorsa meydanlara o partinin rozetini yakasına takmış bir şekilde geliyordu.⁸

Genel olarak DP için seçimlerin üç farklı ihtimal çerçevesinde sonuçlanabileceğini ve DP'lilerin de bu ihtimalleri düşünerek hareket ettiğini söylemek mümkündür. DP'liler için kazanmak her zaman bir olasılıktı, ama büyük oranda gerçekleşecek 200'den fazla milletvekilliği kazanmak olacaktı. En kötü olasılık ise, beklenebilecek olan fakat yeni seçim kanunuyla bir ölçüde önünün tıkandığı, bu seçimlerin de 1946 seçimleri gibi olması, iktidarın usulsüz bir yolla iktidarını devam ettirmesi olacaktı. Bu yüzden her iki parti de propagandalarını, farklı yollardan da olsa, neredeyse sadece seçimlerin güvenliğinin sağlanması üzerinden yapmaktaydılar.

Seçim Güvenliği Tartışmaları

CHP'nin seçim propagandalarında temel uğraşı, seçimlerin güvenli geçeceğini ispatlamak olmuştur. Bu güvenin yaratılmasının, devletin kurucu partisini iktidara taşıyacağı düşünülmekteydi. Neredeyse yapılan tek vurgu seçim güvenliği ve CHP'nin milli iradenin gerçek uygulayıcısı olduğunu

⁷ Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, *Demirkırat-Bir Demokrasinin Doğuşu*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1991), s. 62.

⁸ CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran, seçimlerden önce İnönü'nün Biga ziyareti sırasında, onları karşılayan ve alkışlayan kalabalığın neredeyse tamamında DP rozetlerinin takılı olduğunu söylemektedir. Hilmi Uran, *Hatıralarım*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1959), s. 564. Aynı sahneyi Şevket Süreyya Aydemir de anlatmaktadır. Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam, 1938/1950, Cilt 2*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000), s. 487. DP'liler bazen gövde gösterisi yapmak için özellikle yakalarına DP rozetlerini takarak CHP mitinglerinin içerisine sızılmaktaydılar. Hüsamettin Polat, "Eskişehir'den Miting İntibaları", *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1950. Bazen de CHP'nin maddi imkanlarını kullanmak için mitinglere giden DP'liler gözükmekteydi. Özellikle şehirlere ücretsiz gidebilmek için, köylerden şehirlere destek için CHP'lileri taşıyan araçlara CHP'li gibi binerek, daha sonra DP rozetlerini tekrar yakalarına takan DP'liler de bulunmaktaydı. Ferdi Öner, "CHP Rozeti Takan Açık göz DP'liler", *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1950.

göstermek üzerine olacaktır.⁹ Seçimlerin güvenli bir şekilde gerçekleşeceğine halkı inandırmak ve bunu sağlayan gücün de CHP iktidarı olduğunu vurgulamak, 1946 seçimleri ve DP'nin 1946 sonrası izlediği propaganda yöntemi düşünüldüğünde, CHP'liler için çok önemli bir nokta olduğunu söylemek mümkündür. Halkı tarafından güvenini yitirmiş bir iktidarın, seçimleri normal yoldan kazanabilmesi neredeyse imkansız olacağından CHP'nin seçimlerin güvenilirliğine yönelik vurgusu seçim konuşmalarında en çok tekrarlanan konu olacaktır.¹⁰

DP ise, daha farklı yöntemlerle aynı sonuca ulaşmayı amaçlamaktadır. Seçimlere olan güven, halka seçimler yoluyla iktidarı değiştirebilecekleri yolunda yaygınlaştırılmaya çalışılan bilinç ile birlikte DP'nin propagandalarında yer almaktaydı. DP'li konuşmacılar gittikleri yerlerde halka, yeni seçim kanununun çok iyi ve adaletli bir seçimi gerçekleştirmeye uygun olduğunu sürekli olarak belirtmişlerdir. Bununla DP'liler, halka kendi tercihlerini korkmadan kullanmak yolunda tavsiye verirken, DP'ye oy vereceklerin hükümet korkusuyla bundan vazgeçmelerini de engellemeye çalışmaktadırlar. Yeni seçim kanununun oyları yasal güvence altına aldığı anlatılarak, halkın oylarını kendilerinin koruyabileceği ve böylelikle de istediklerini iktidara getirebilecekleri söylenmekteydi. Bu yönde yaratılmaya çalışılan politik bilinçlenme, DP kanalıyla çeşitli araçlar kullanılarak yürütülmüştür. Bilinçlendirme, bazen oy verme yöntemini anlatmak için köylere eğitime giden görevliler yoluyla gerçekleştirilirken, yoğun olarak da propaganda

⁹ Hilmi Uran, Manisa'da yaptığı konuşmasında seçimleri nasıl kazanacaklarını şöyle açıklamaktadır: "Biz seçimleri parti seferberliği halinde hep birlikte çalışarak kazanacağız. Biz seçimleri halkın iradesine serbest bir tecelli imkanı sağlayarak kazanacağız... Biz seçimleri tek mil vatandaşlarımızın seçim hakkına hürmetkar olarak ve kendi seçim hakkımıza da hürmet ettirmeyi bilerek kazanacağız. Biz seçimleri eğer olursa yaygaraya, şirretliğe, tehdide ve tahrike zerre kadar kıymet vermeyerek kazanacağız. Biz seçimleri seçimin her safhasında kanunu hakim kılarak kazanacağız. Ve nihayet arkadaşlar, biz seçimleri dün olduğu gibi bugün de, yarın da aziz milletimizin hizmetinde bir parti olduğumuz için kazanacağız." *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1950.

¹⁰ *Ulus* gazetesinde konuyla ilgili çıkmış olan haberler ve CHP ileri gelenlerinin demeçleri şu şekildedir: "Vatandaşın tam bir emniyet ve huzurla seçime katılmasını sağlayan kanun meydana geldi." *Ulus*, 11 Şubat 1950; "Başbakanın demeci. Seçimler tam bir huzur ve sükün içinde yapılacaktır. Hükümet vatandaşın endişe etmeden sandık başına gitmesi ve serbestçe oyunu kullandıktan sonra evine dönmesi için her türlü tedbiri almıştır." *Ulus*, 29 Nisan 1950; "Başbakanın radyodaki konuşması. Vatandaş sandık başına huzur içinde gidebilir vatandaşın oy atma salâhiyetini ihlale cüret edecekler kanunun pençesini yakalarında bulacaklardır." *Ulus*, 11 Mayıs 1950; "Bugünün parolası şudur: Kanun içinde sonsuz seçim hürriyeti, kanun dışında hiçbir şey!" *Ulus*, 14 Mayıs 1950.

metinleri ve özellikle DP'nin yayın organı olan *Zafer* gazetesi kullanılarak yapılmıştır.¹¹

Seçim güvenliği, DP'nin en önem verdiği konulardan biri olduğu için seçimlerden önce DP'liler, seçimin güvenli geçmesinin garanti altına alınması amacıyla seçimlere birleşik bir "seçim kabinesi" kurularak gidilmesi yönünde CHP'ye bir teklif dahi götürmüştür.¹² Bu teklif CHP tarafından reddedilmiştir. DP'nin bu çabası, aslında CHP'ye karşı geliştirdiği araçlardan biri olarak düşünülmelidir. Eğer teklifi CHP kabul etmiş olsaydı, güvenli bir seçimin uygulayıcısı olamadığı için eleştirilecek, güvenli seçim düzenleyemeyen iktidar olarak damgalanacak ve 1946'daki hatasını onarmak için fırsat bulamayacaktı. Kabul edilmesi halinde, DP, 1950 seçimlerinin yürütücüsü rolüne getirilmiş olacak ve her türlü sonuca rağmen güvenli geçecek olan bir seçimin mimarı olarak görünecekti. Reddedilmesi halinde ise, DP'nin CHP'ye karşı kullanabileceği bir koz daha ortaya çıkmış olacaktı. DP, CHP'nin seçim kabinesi kurmak istememesini, seçimlerin güvenli geçmeyeceği, CHP'nin 1946'daki gibi davranacağı yönünde yorumlayarak kullanabilecekti.¹³

¹¹ Celal Bayar DP İstanbul İl Kongresi'nde şöyle söylemektedir: "Benim reyimden ne çıkar diyecek vatandaş tasavvur etmiyorum. Bütün memleket çocuklarının şevk ile o günü beklemedikleri muhakkaktır. Şimdiye kadar milletin iradesiyle hükümetin değiştiği görülmemiştir. Bir kere bunu tahakkuk ettirelim. Ondan sonra millet, selamet yolunu bulmakta güçlük çekmeyecektir." *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1950. DP yeni seçim yasasına uygun bir şekilde katılımı arttırmaya yönelik birçok faaliyet yürütmektedir. Bunlardan en önemlisi ise seçim kurslarıdır. Bu kurslarda halka seçim hakkında konferanslar ve yeni seçim kanuna göre halkın nasıl oy kullanacağına yönelik teorik ve pratik bilgi verilmektedir. *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1950. *Zafer* gazetesinde seçimlere yaklaşıırken, halk sürekli olarak bilgilendirilmekte ve yönlendirilmektedir. Bu yönlendirmeler ilk sayfada gazete başlığının hemen yanında, dikkat çekici bir şekilde yapılmaktadır. Bu yönergeler şöyledir: "Vatandaş Dikkat! Seçim listeleri çok yanlıştır. Listeyi kontrol etmezsen oyunu kullanamazsın." *Zafer*, 13 Mart 1950; "Vatandaş Dikkat! Bugün seçmen listeleri saat 17'de askıdan indirilecektir. İsmi listeye geçmemiş olanlar, saat 17'ye kadar muhtarlıklara itirazını yapmamış bulunanlar oy hakkını kaybedeceklerdir. Bu yoldaki herhangi bir müşkül ve şikayetlerinizi şu numaraya bildiriniz..." *Zafer*, 15 Mart 1950; "Seçmenlere! Dağıtılan seçmen kartlarında ad ve soyadı yanlışlıklarına tedadül edilmektedir. Mesela: Emine adı Amine yazılmaktadır. Vatandaşlar kartlarını aldıkları zaman bunlarda adı, soyadı, işi ve oturduğu yerin sarih olarak ve nüfusuna göre hatasız yazılmış olmasına bilhassa dikkat etmelidir. Seçim günü itiraza mahal vermemek üzere kartlardaki bu hususlara dikkat edilmesi ve icabında şimdiden muhtarlara yanlışların tashihi ettirilmesini ehemmiyetle hatırlatırız!" *Zafer*, 4 Mayıs 1950. Bu türden seçmenleri bilinçlendirmeye yönelik uyarılar *Ulus* gazetesinde yer almamaktadır.

¹² Rıfıkı Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, (Ankara: Nuru Matbaacılık, 1998), s. 40.

¹³ Celal Bayar, seçim kabinesi üzerine şunları söylemektedir: "Bir koalisyon kabinesinin yapacağı seçimlere artık kimse hiçbir itirazda bulunamaz... Eğer dürüst seçim yapmak arzusunda samimi iseler, fikrin üzerinde durmaya mecburdurlar." *Zafer*, 27 Mart 1950.

Seçimlerin güvenli geçeceğine yönelik ikna konuşmaları sırasında, artık CHP'nin eski CHP olmadığını da kanıtlanması gerekmektedir. DP'nin tek parti dönemine ve özellikle Milli Şef dönemine diktatörlük suçlaması ile saldırması karşısında CHP'nin kendisinin değiştiğini ispatlaması bir zorunluluk haline gelmişti. Artık tek parti döneminin bittiği ve diktatörlük diye bir şeyin söz konusu bile olamayacağına yönelik yapılan açıklamalar, aslında iktidarın, imajını düzeltmek isterken onu güçsüzlendirmekteydi. Milli Şef'in kendisinin yaptığı açıklamalar DP'lilerin temel olarak halka yerleştirmeye çalıştığı iktidarı değiştirebileceklerine yönelik politik bilincin gelişmesine yol açmaktaydı.¹⁴ Bu türden açıklamalar halkın iktidara olan güvenini arttırmak yerine, muhalefete olan güveni arttırmaya yararıdır denilebilir. İktidarı değiştirebileceklerine yönelik vurgunun DP'den gelmesi, üstüne CHP'nin, aslında kendini aklamak için çalışırken bunları doğrular biçimde yaptığı açıklamalar, daha farklı sebeplerden muhalefeti desteklemek isteyen, fakat iktidarın eski gücünü düşündüğünde kararsız ve şüpheli kalan kitleleri DP'ye kaydırmıştır. Bunun yanında, halkın bazı kesimlerinde yine de iktidara yönelik şüphesini sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Özellikle yerel CHP'li yöneticilerin iktidarın gücüne olan vurguları halkı ne yapacağını bilemez bir şekilde ortada bırakmıştır.¹⁵ Bir yanda hükümet adına konuşup onu etkileyerek CHP'ye oy toplayanlar, öbür yanda bunları yalanlayan DP'liler arasında kalan halk ne yapacağını tam bilemez duruma düşmüştü. CHP'liler "eğer muhalefete oy vererseniz hükümet mahsulünüzü almayacak" dedikleri zaman, köylü hükümetin

¹⁴ İnönü, Biga ve Çanakkale'deki konuşmalarında diktatörlük suçlamalarına karşılık şunları söylemektedir: "İnsafınıza müracaat ederim, bugün memleketin en az otuz yerinde toplantılar yapılan bir diktatörlük görülmüş müdür?" *Ulus*, 7 Mayıs 1950; "Seçim zamanında diyar diyar dolaşarak kendini vatandaşlarına beğendirmeye çalışan diktatör işitilmiş midir?" *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1950. İktidarın güçsüzlüğünü gösterir bir tavırda, seçmenlerin tercihi ne olursa onun uygulanacağına ve artık eskisi gibi davranılmayacağına yönelik sözler ise şöyledir: İnönü: "Seçimlerin neticesi ne olursa olsun kadere boyun eğmek lazım gelecek" *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1950; "Vatandaşlarımın şunu bilmelerini isterim. CHP seçimde çoğunluğu kaybederse İsmet İnönü tabiatıyla Cumhurbaşkanlığından çekilecektir" *Cumhuriyet*; *Ulus*, 10 Mayıs 1950; Nihat Erim: "CHP'yi iktidardan bir tek şey uzaklaştırabilir; o da aziz vatandaşların güvenini kaybetmektir." *Ulus*, 7 Mayıs 1950.

¹⁵ *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan röportajlarda bu durumu açıkça görülebiliyor: "Efendi oğlum, diye söze başladı. Bizim köy baştan başa Demirkıratır. Geçenlerde Halk Partisi civar nahiyelerinden birinde bir toplantı tertip etti. Bizim köyle bitişimizdeki köyler bu toplantıya katılmadılar. Bunun üzerine muhtar köylüleri meydana toplayarak 'eğer seçimlerde oyunuzu Halk Partisi'ne kullanmazsanız, hükümet mahsulünüzü almayacak; size hayvan vermeyecek' diye bağırdı... Ne yapalım beyim sen söyle... Biz mahsulümüzü satamazsak, tarlalarımızı süreceğ hayvan bulamazsak... o zaman git, ahacık şu karşıdaki yardan kendini aşağıya salıver..." Necdet Evliyagil, "Seçimlerin Arifesinde Köylü Seçmenlerin Duyduğu Endişe", *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1950.

değişebileceğini düşünmemektedir. Hükümet bir tanedir ve bunların söyleyenler de hükümetin adamları olduğuna göre doğrudur diye düşünmektedirler. Fakat daha sonra DP'liler gelip onları ikna etmeye çalıştıkları zaman ise kararsız ve şüpheli kalmaktadırlar. Bütün bunlardan ötürü, CHP'li yöneticilerin yaptıkları bu türden açıklamalar halkın bu şüpheli durumunu ortadan kaldırmaya yaramıştır diyebiliriz.

Seçimlere yönelik bütün bu güven yaratma gayretlerine rağmen, yine de çok yoğun bir şekilde olmasa bile seçimlerden önce CHP'li yerel yöneticiler, daha çok iktidarlarını yitirmek korkusuyla halk üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Çoğunlukla CHP'li muhtarların dayak gibi zorlamalara başvurdukları görülmekte,¹⁶ bunun yanında ekonomik baskıya da sıkça rastlanmaktadır.¹⁷ Zaman zaman, parti kavgalarının sonucunda ölümler de meydana gelebilmektedir. Bu türden kavgalar sonucunda ölen kişi eğer DP'li ise, "demokrasi şehidi" olarak cenazesi partili birçok insanın da katılımıyla protesto gösterisine dönüşebilmektedir.¹⁸

CHP ve DP Propagandalarının Farklılıkları

Seçimler yaklaştıkça propaganda faaliyetlerinde yoğunlaşma da artmıştır. İktidarın en büyük adayı durumunda olan iki parti arasındaki propaganda farklılaşması, seçmene yaklaşım tarzları incelendiğinde daha açık bir biçimde anlaşılabilir. Devleti kuran parti olarak CHP'nin bu seçimlerde daha önce alışmadığı kadar yoğun ve farklı bir propaganda çalışmasına girmesi zorunlu hale gelmişti. Fakat CHP'nin bu farklılığı yaratması pek kolay olmayacaktır. DP kadrolarının CHP'ye göre daha genç ve daha istekli oldukları düşünüldüğünde, halka derdini anlatmakta büyük bir avantaja sahip olduğu söylenebilir. Seçimler yaklaştıkça yapılan mitingler artmakta fakat, CHP diğer partilere göre en az miting yapmış parti olarak gözükmektedir.¹⁹ Bu durum, CHP'nin halkla bütünleşmesine de engel oluşturmuştur. Fakat, CHP'liler daha

¹⁶ Eşref Şefik, "Kırklareli'nde Feci Bir Dayak Hadisesi", *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1950.

¹⁷ Necdet Evliyagil, "Çorum'da Muhalefeti Kuvvetlendiren İşsizler", *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1950. Köylüye muhtar aracılığıyla yapılan ekonomik baskıdan bahsetmektedir.

¹⁸ "Bir köylü Demokrat öldürüldü", *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1950; "Particilik yüzünden cinayet... Demokratlar seçim arifesinde, partileri adına verilen bu ilk kurban için büyük bir cenaze töreni yapmışlardır.", *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1950.

¹⁹ Fethi Pirinçioğlu, "İstanbul'da Yapılan Mitinglerin Bilançosu", *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1950. İstanbul'da yapılan mitinglerin partiler arasındaki dağılımını şu şekilde vermektedir: DP, 67 toplantı 400'den fazla konuşma; MP, 35 toplantı 200'den fazla konuşma; CHP 16 toplantı ve 80-90 kadar konuşma gerçekleştirmiştir.

az propaganda yapmaktan rahatsızlık duymayarak kendilerine özgü bir güven sergilemişlerdir. Bu güvenin büyük oranda propaganda faaliyetlerini yürüten kişilerde hakim olan 1946 seçimleri benzeri bir müdahalenin tekrar edeceğine olan inançtan kaynaklanmakta olduğu dönemin basını tarafından dile getirilmekteydi. Devleti kuran ve o anda iktidar olan partinin destekçisi olmanın verdiği güven de buna eklendiği zaman, CHP'lilerin propaganda faaliyetlerinde pek fazla etkin olmayı düşünmedikleri, seçim sürecini takip eden gazeteciler tarafından da gözlenmiştir.

“Demokratlar bütün ilçelerde, bucaklarda köylerde daima onların iktidar partisi mensuplarından daha cevval daha canlı oldukları seziliyor. Sık sık toplantılar tertip ediliyor, halkı başlarına topluyor ve propagandalarına devam ediyorlar. CHP’de ise bir nevi durgunluk bir nevi kendi kendine emniyet var. Senelerden beri faaliyette olan teşkilatlarının kudretine biraz fazla güveniyorlar. Bundan başka, propagandalarını da öyle pek bağıra bağıra yapmıyorlar. Teslim edersiniz ki çeyrek asırdır iktidarda bulunan bir partinin, memleketin bugün içinde bulunduğu durumda, bağıra bağıra propaganda yapması da hayli müşküldür.”²⁰

“Halk Partisi propaganda savaşında cansız görünüyor. Rakip partiye nazaran daha yavaş hareket ediyor. Gerçi onlarda vakit vakit toplantılar yapmıyor değil. Lakin, çorbada bizim de tuzumuz bulunsun kabilinden. Acaba neden? Görünüşe göre Halk Partisi’nde halinden memnun, istikbalinden emin insanların durumu var gibi... Bir mecliste az konuşup purosunu tüttüren ve insana bıyık altından gülüyormuş hissini veren bir kalantor tasavvur ediniz! Teşbihte hata olmazsa, işte Halk Partisi!”²¹

Bunun yanında DP, çok yoğun bir propaganda faaliyetine girişmişti. DP’li adaylar seçmenlerin bulunduğu her yere giderek konuşmalar yapmakta ve kendilerini tanıtmaktaydılar.²² Bu dinamizmi CHP’nin hemen yakalayamadığı, hatta 1957 seçimlerine kadar CHP’lilerin alışık olmadıkları yöntemleri uygulamakta pek başarı sağlanamadığı söylenebilir. Bazı bölgelerde, DP’nin çalışmasını ve topladığı desteği gördükten sonra çalışmaya karar verenler de gözükmektedir. Adnan Aktan, *Cumhuriyet* gazetesinde CHP’nin DP’li adayların

²⁰ Necdet Evliyagil, “Terane”, *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1950.

²¹ M. Erkan, “4 Senenin Bursa’da Yarattığı Eser”, *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1950.

²² DP’nin kadın milletvekili adaylarında bile bu dinamizm görünmekte ve halkın sempatisini kazanmaktadır: “Buralarda Müfide Dıblan Hanım adında bir çok erkeklere taş çıkartacak kudrette çalışkan bir Demokrat aday var. Beygire atladığı gibi köy köy dolaşiyor, teker teker her vatandaşın kalbini kazanmaya uğraşiyor. Bu gayretli adaya bilhassa köylü kadınlar hayran.” Nadir Nadi, “Hatay’da Muhalefet”, *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1950.

çabalarını gördükten sonra çalışmaya başladıkları ve CHP'lilerin daha önceki tavırlarına ilişkin şunları söylemektedir:

“CHP şu ana kadar çok çalışmayı lüzumlu bile bulmuyordu; bu bir. Demokrat Partililerin kuvvetini umursamıyordu; bu iki. Nihayet bu yeni çeşit çalışma şekli, alışanlar cinsinden olmadığı gibi, alışkanlıkların da dışındaydı, oy dilenciligi de ne demekmiş? deniliyordu; bu da üç.”²³

Elbette ki bu geçiş CHP'liler için kolay olmamıştır. CHP'liler eski alışkanlıklarından kolayca vazgeçememiş, hatta halka kendilerini tanıtmaya giderken onlardan biri gibi gözükmek yerine, onlara belki de aykırı gelebilecek durumda kalmışlardır. Necdet Evliyagil, Tokat'ta bu konudaki bir gözlemini şöyle aktarmaktadır:

“Tokat'ta kaldığım müddet zarfında, bir tek D. Partili milletvekili adayına rastlayamadım, hepsi köyleri dolaşıyorlarmış. Bu arada, C. H. Partisinin adaylarından biriyle tanıştım. İsviçre'de tahsilini yapmış, efendiden bir zat. Yalnız, bu aday İsviçre dağlarında geziye çıkan sportmenler gibi giyinmiş. Altları ızgaralı, deri ayakkabıları, golf pantolonu geniş omuzlu spor ceket ve kalın çerçeveli kar gözlüğü. Ayakkabılar o kadar ağır ki yürürken adeta zorluk çekiyor. Bizim köylünün, bu modern kıyafetli hatibi nasıl karşılayacağını merak etmedim desem yalan söylemiş olurum. Buna mukabil, D. Partili adaylar, ayaklarına çarık çekip köyleri dolaşıyorlarmış.”²⁴

CHP, propaganda teknikleri konusundaki bu hantallığını ve eksikliğini iktidar olmaktan gelen maddi gücüyle kapatmaya çalışmıştır. Seçimlerden önce bütün örgütlerini seçim harcamaları konusunda rahat davranması için yönlendiren CHP²⁵, DP'ye göre maddi açıdan daha büyük ayrıcalıkla hareket edebilmekteydi. CHP'liler seçim propagandası için kolaylıkla cip veya benzeri araçları kullanabilirken, DP'nin olanaklarının kısıtlı olması yarışta CHP'yi

²³ Adnan Aktan, “Ordu'da CHP 'tam gaz' ile Çalışıyor”, *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1950.

²⁴ Necdet Evliyagil, “Moda Elbiseli Adaylar”, *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1950.

²⁵ CHP tarafından bütün parti teşkilatlarına seçim harcamaları konusunda gönderilen 1/3196 numaralı tamim şu şekildedir: “Merkezden gönderilecek para karşılığında mahallinde kasa makbuzu tanzim etmeye lüzum olmadığı gibi, keza kasa defterinin gelir sahifesine de kaydolunmayacaktır. İller emirlerine gönderilen seçim parasının tevziatı ve bilcümle tediyatı, bölge müfettişi veyahut bu yetkiyi haiz bir zatın tensibine iktiran eyleyecektir. Bu paralar ancak seçim masrafları olarak kullanılacaktır.” *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1950. CHP tarafından teşkilata gönderilen paranın kaydının tutulmasına gerek olmadığına ilişkin bu tamim DP'liler tarafından, devlet kaynaklarının usulsüz kullanımı olarak yorumlanmış ve seçimler öncesinde yoğun bir tartışma yaratmıştır.

üstün kılmaktaydı. *Cumhuriyet* gazetesinde, Ferdi Öner, bu farkı şu şekilde anlatmaktadır:

“CHP’liler vasıta bakımından diğer partilere nazaran büyük bir üstünlük sağlamaktadırlar. Şimdiye kadar geçip dolaştığım illerde ve ilçelerde motörlü vasıtaların çoğunu yüksek ücretlerle önceden angaje ettiklerinden diğer partileri bu işlerde tabiri marufile ‘yaya bırakmışlardır’. Ne de olsa zengin parti. Buna mukabil muhalefet partileri, bihassa Demokratlar, bütün imkan ve vasıtalarıyla adeta propaganda seferberliği ilan etmiş gibidirler. Motosiklet üzerinde, at sırtında, hatta deve hörgücünde o ilçeden berikine, öteki köyden öbürüne mekik dokuyorlar.”²⁶

CHP kadrolarının DP’nin uyguladığı yeni teknikleri benimseyememesi karşısında partinin maddi gücü kullanılarak etki altına alınabilecek kitleler genişletilmek istenmiştir. İktidara geldikten sonra DP’nin de uygulayacağı, ceza-ödül ilişkisine dayalı patronaj sisteminin CHP tarafından seçimler öncesinde uygulandığı görülmektedir. Seçimler öncesinde, özellikle muhalefetin oyların para ile satın alındığı veya halka ekonomik baskı yapıldığı yönündeki iddiaları seçimlerin yaklaştığı günlerde iyice yoğunlaşmıştır.²⁷

Buna karşılık DP, kendi imkanlarını kendisi yaratmaya çalışmıştır. DP, seçimlerden önce maddi destek toplayabilmek amacıyla, basın yoluyla duyurusunu yaptığı bir eşya piyngosu düzenlemiştir. Bu piyngoyla hem seçim masrafları için kaynak toplamış ve hem de CHP gibi olmadıklarını, halkın desteğinden başka hiçbir güçleri olmadığını vurgulamış olacaktı. Eşya piyngosunun duyuru metni tam anlamıyla bu amaca uygun düzenlenmişti:

²⁶ Ferdi Öner, “CHP’nin Motörlü Kıt’aları”, *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1950.

²⁷ Necdet Evliyagil, CHP’nin uyguladığı ceza-ödül sistemini şu şekilde anlatıyor: “Şu kaymakam yanına hükümet tabibini takarak, -sıtma mücadelesi- isimi altında köylere dolaşarak parti propagandası yapıyor... Falanca atölyenin müdürü, D. Partiye kayıtlı olan işçileri Sarıkamış’a sürüyor... Başka bir kaymakam, hayvanlara yemlik parası altında CHP’ye kayıtlı köylülere para dağıtıyor... Bunun gibi yüzlerce şikayet...” Necdet Evliyagil, “Sivas’ta Şikayetler Artıyor”, *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1950. Şehabettin Uzunkaya, CHP milletvekili Server Somuncuoğlu’nun köylü çocuklarına lastik ayakkabı dağıtarak parayla oy toplamaya çalıştığını iddia etmektedir. Şehabettin Uzunkaya, “Sinop’un Köylerinde Yapılan Oy Avcılığı”, *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1950. Ağrı’da da CHP’lilerin oy pusulası dağıtarak, pusulayı almaya gelen her köylüye bir lira verildiği anlatılmaktadır. Haluk Durukal, “Ağrı’da D. Partili Adayların Macerası”, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1950. Hüseyin Cahit Yalçın, *Ulus* gazetesindeki başyazısında, bütün bu suçlamaları yalanlayarak, asıl parayla oy toplama işini DP’nin 1946 seçimlerinde yapmaya çalıştığını yazmaktadır. Hüseyin Cahit Yalçın, “Seçim Masrafları”, *Ulus*, 5 Mayıs 1950.

“Vatandaş: Demokrat Partinin 7/Mayıs/1950 de çekilecek olan büyük eşya piyangosunun bir bileti için vereceğin bir lira ile hem bu zengin ikramiye listesinde şansını denemiş ve hem de asil Türk milletinin ve üyelerinin yardımından başka maddi kaynağı olmayan DEMOKRAT PARTİ'nin, önümüzdeki seçim mücadelesi masraflarını karşılamış olacaksın.”²⁸

Aslında CHP'nin bütün maddi gücüne karşılık bu türden maddi destek arayışları daha başarılı sonuçlar vermekteydi. Çünkü halkın karşısına maddi gücü yüksek bir şekilde çıkmaktansa, kendilerinden biri gibi yaklaşmak ve CHP'nin kullandığı lüks malları öne çıkararak, halkın parasını harcadıkları yönünde propaganda yapmak DP'nin daha çok işine yaramıştır. DP'nin, Celal Bayar üzerinden bu çerçevede geliştirdiği en büyük simgesel popülist propaganda, İnönü'nün makam arabası olarak kullandığı Cumhurbaşkanlığı limuzinine karşı, “steysin-cip” ile bütün propaganda gezilerini yapması olmuştur. Hatta seçimlerden sonra cumhurbaşkanı seçildiğinde eşiyile beraber Meclis'e bu cip ile gelecek, Meclis'ten cumhurbaşkanı seçilmiş olarak çıktığı zaman kendisi limuzine binerken, eşi cip ile Meclis'ten ayrılacaktır.²⁹

Seçim Beyannameleri

CHP propagandasının ana unsurları öncelikle seçmenin iktidara olan güvenini sağlamakla ilgiliydi. Bu çerçevede oluşturulmuş olan, tek parti döneminden farklılaştığını açıkça belli edecek noktaları içerisinde barındıran CHP'nin seçim beyannamesi, 27 Nisan 1950 tarihinde açıklandı.³⁰ Beyannamede en ilgi çekici nokta, CHP'nin anayasadan altı okun çıkartılabileceğine dair olan vurgusu olmuştur.³¹ CHP, böylelikle kendisini tek partili dönemden ayrı tutabileceğini düşünmüş olabilir. Altı okun anayasal

²⁸ Zafer, 7 Mart 1950.

²⁹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991), s. 20.

³⁰ Temel olarak beyannamede şu konular işlenmekteydi: “Ekonomik alanda devletin rolünün kısıtlanması; özel teşebbüse daha çok fırsat tanınması; yabancı sermayenin ülkeye girişini kolaylaştıracak koşulların sağlanması; vergi reformu; Türk lirasının değerini koruyucu tedbirler; ikinci bir meclis ya da senatonun kurulması; Cumhurbaşkanının görevlerinin tekrar tanımlanması; altı okun Anayasadan çıkarılması; köylünün ağır hayat koşullarının daha iyi bir duruma sokulması; şehirlie daha iyi yaşayış koşullarının sağlanması; bölge yöneticilerinin özerkliğinin artırılması.” Ahmad ve Ahmad, s. 65. Beyannamede gözlenebilen önemli bir unsur CHP'nin ekonomik olarak tek parti döneminden daha liberal, piyasa yönelimli bir eksene kaymış olduğudur.

³¹ İnönü altı okun anayasadan çıkartılabileceğine ilişkin olarak şunları söylemektedir: “Halk Partili vatandaşlarıma söyleyeyim ki, bizim inandığımız altı oklu prensiplerin anayasadan çıkarılması tabii olacaktır. Biz, Halk Partili olarak altıoklu prensiplerimizi vatandaşlarımıza beğendirmeye çalışmakta devam edeceğiz. Bu suretle, diğer siyasi partilere karşı kendi prensiplerimizi anayasa ile imtiyazlı bir mevkie koymuş ol(mayacağız).” *Cumhuriyet*, 26 Mart 1950; *Ulus*, 26 Mart 1950.

güvence altından çıkartılması sonucunda halkın gözünde güven ile birlikte sempati ve destek kazanacaklarını düşünmüş olabilirler. Fakat, daha önce de söylendiği gibi, bu türden çabalar aslında CHP iktidarını daha da güçsüzleştirmekte, yeni gelebilecek olan iktidarın artık gelmesine izin verildiğinin de bir göstergesi olmaktadır.

Fakat sadece güven sağlamakla bu işin hallolmayacağını CHP'liler de bilmektedirler ve bu yönde farklı taktikler izlemişlerdir. İktidarı boyunca DP'nin de uygulayacağı "Kalkınan Türkiye" söylemini CHP bu süreçte kullanmış ve iktidarı boyunca yapılan gelişmelere vurgu yoğunlaştırılmıştır. CHP, bu yöndeki propagandasını yoğun olarak kendi yayın organı olan *Ulus* gazetesi aracılığıyla yapmıştır.³² Daha sonraki dönemlerde sıkça kullanılacak ve DP ve devamındaki merkez sağ iktidarların genelde uygulayacağı bir başka taktik ise, seçimler yaklaştıkça iktidarın ülkenin kalkınması yönünde çalıştığını göstermek için birçok yerde fabrikalar ve benzeri sanayi kuruluşlarının temel atma törenlerinin düzenlenmesi olacaktır. DP döneminde "seçim fabrikaları" olarak adlandırılacak olan bu yöntem, CHP iktidarının son dönemlerinde de aynı isimle tanımlanmıştır.³³

CHP, DP'ye karşı halkı yanına çekmek ve neden kendilerine oy vermelerinin gerektiğini anlatmak üzere bazı formülasyonlar geliştirmeye çalışmıştır. Peyami Safa, bu çerçevede, *Ulus* gazetesindeki köşesinde neden DP'ye değil de CHP'ye oy verilmesi gerektiğini yedi başlık altında toplayarak anlatmıştır. Bu yedi madde temelde iki ana eksenle değerlendirilebilir. CHP'nin de genel olarak propagandasını şekillendirdiği bu iki eksenin ilki, iktidarın değişmesi sonucu "ülkenin milli birliği ve uygunluğunun" bozulacağı ve bu durumun iç ve dış düşmanlara fırsat doğuracağı şeklinde formüle edilmiştir. İkincisi ise, henüz ne yapacağı belli olmayan ve aslında bir kumardan başka bir şey vaat etmeyen diğer "toy" partilere karşı, devlet yönetiminde deneyimli ve bu yönde kadrolara sahip olan CHP'yi desteklemek gerektiği yönündedir.³⁴

Dış tehdit, özellikle Sovyetler Birliği üzerinden "komünist tehdidi"³⁵ ve diğer partilerin deneyimsizliği söylemi sıkça kullanılmıştır. CHP iktidar

³² *Ulus* gazetesinden bu konuyla ilgili şu örnekler sunulabilir: "Memlekette traktör sayısı 3 bini buldu" *Ulus*, 1 Ocak 1950; "Bu yılki şeker istihali 134 bin etrafında bir miktar ile bütün rekorların üstündedir" *Ulus*, 4 Ocak 1950; "Bu yıl hariçten şeker alınmayacak. 134.859 ton olan istihsalimiz memleket ihtiyacını karşılayacak haddedir" *Ulus*, 13 Ocak 1950.

³³ Hikmet Yazıcıoğlu, "CHP'nin Oy Fabrikası", *Zafer*, 27 Aralık 1949.

³⁴ Peyami Safa, "Niçin mi Halk Partisi?" *Ulus*, 8 Mayıs 1950.

³⁵ Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, seçim propagandaları boyunca sürekli olarak dış tehlikenin geçmediğini söyleyerek CHP iktidarının varlığının devam etmesi gerektiğini vurgulama işini özellikle üstlenmiştir. "Sadak dikkat çekiyor. Komünist propagandası şiddetlenmiştir", *Ulus*, 7 Mayıs 1950.

değişikliğini engellemek için sürekli olarak bu iç ve dış düşmanlara karşı “denenmiş” iktidarın seçilmesinin gerekli olduğuna vurgu yapmaktadır. Fakat, bütün bu söylemlerin halk tarafından nasıl algılandığı ve karşısında DP'nin ne vaat ettiğinin ve bunu nasıl dile getirdiğinin değerlendirilmesi yapıldığında CHP'nin propagandasının çok güçsüz kaldığı anlaşılabilir. DP, CHP'ye göre seçim beyannamesini daha geç yayınlamış ve bu beyannamenin de aslında CHP'nin vaat ettikleri ile karşılaştırıldığında pek farklı olmadığı görülmüştür. CHP, seçim beyannamesine çok önem verirken, DP pek önem vermeden çalışmalarını sürdürmüş ve aslında daha gerçekçi bir politika yürütmüştür. Halkın geneli düşünüldüğünde, aslında pek fazla kimsenin partileri seçim beyannameleri veya programları üzerinden değerlendirmedeği söylenebilir. Daha çok halk, karşısında konuşan kişiye göre ve onun söylediklerine kendince şekil vererek bir partiyi desteklemektedir. CHP, propaganda süresi boyunca sürekli olarak DP'nin yalan ve gerçekleştirilmesi mümkün olmayan vaatler üzerinden propaganda yaptığını ileri sürmüştür. Buna karşılık, kendilerinin yapacaklarının somut temeller üzerine kurulu olduğunu iddia etmekteydiler.³⁶ Fakat, DP, kendi propagandasını “CHP olmayan her şey” üzerinden şekillendirdiği için, halkın karşısına daha güçlü ve anlaşılır çıkabilmiştir. Vaat edilenlerin gerçekleştirilmesi mümkün olmasa bile, onları gerçekleştirebilecek bir iktidarın hayali içinde DP'li konuşmacıları dinleyen halk, söylemin içeriğinin gerçekliğinden çok vaat ettiği umudu değerlendirmiştir.³⁷

³⁶ “*Muhalefetin Palavracı Hatipleri*”, *Ulus*, 8 Nisan 1950; Falih Rıfkı Atay, “Yalan Avı”, *Ulus*, 7 Mayıs 1950.

³⁷ CHP, genel propagandasını “yaptıklarımız yapacaklarımızın garantisidir” üzerinden kurmaya çalışmaktadır. Fakat, aslında kendileri için son derece zararlı olacak bu yöntemin halkın kafasında alacağı şekli değerlendirmemektedir. CHP'lilere göre 27 senelik iktidar boyunca yapılanlar büyük kalkınmaya işaret etmektedir. Fakat özellikle halkın İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşadığı ekonomik yoksunluk karşısında bu propagandanın işlememesi son derece normal karşılanmalıdır. Bu noktaya dikkat çeken Nadir Nadi, *Cumhuriyet* gazetesindeki başyazısında CHP'nin yayınladığı beyanname üzerinden şunları söylemektedir: “Bizi seçerseniz size şunları şunları vaadediyoruz’ diye sahifeler karalamak her halde pek inandırıcı bir metod sayılmaz. Bu şartlar altında halk gayet tabii olarak tereddüde düşecek ve bunca tatlı vaidlere giren iktidar partisinin geçen devrede neler yaptığını kendi kendine soracaktır.” Nadir Nadi, “C.H.P. Beyannamesi”, *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1950. Seçimler öncesi yapılan röportajlarda açıkça görülen olgu, halkın tercihlerinde içinde bulunduğu ekonomik durumun öneminin vurgulanması olmuştur. Örneğin, Burhan Felek, köylülerle yaptığı röportajlarda köylülerin şunları söylediğini yazmaktadır: “Bizi hoş tutan, ekmeği ucuz yediren adamlar istiyoruz.” Burhan Felek, “Siyasi Kıyılar”, *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1950. Bu gerçeği iyi kavrayabilmiş olan DP ise, CHP karşıtlığından hareketle mitinglerde ve halkla ilişkilerinde eski iktidara karşı oluşmuş memnuniyetsizliği çok iyi kullanabilmiştir. Örneğin Celal Bayar halka, “bugünkü halinizden memnun iseniz reylerinizi iktidara, değil iseniz bana veriniz”, diye seslenirken, nasıl bir ruh hali ile karşı karşıya bulunduğunu çok iyi bilmektedir. *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1950.

Grev Tartışmaları

DP, halkın bu yönünü çok iyi analiz edebilmiş bir parti olarak işçilere ve grev meselesine yaklaşımında da aynı yöntemi uygulamıştır. Aslında, ideolojik olarak karşı olduğu grev olgusunu yoğun bir şekilde propagandalarına konu edinirken, gerçekleştirilme olanağını tartışma konusu yapmadan, işçileri kendi tarafına çekmeye çalışmaktadır. Grev konusu, bu çerçevede 1950 seçimleri öncesinde yoğun bir çekişme alanı haline getirilmiştir. DP'nin yayın organlarında işçiler ve grev konusunda uluslararası alandan örneklerle savunma yazıları yazılırken,³⁸ CHP, grevin “milli birlik ve beraberliği” bozucu etkilerine değinerek, “dış tehdit” üzerinden propagandasını şekillendirmektedir.³⁹ Bu mücadelede kazanan taraf, işçilerin yoğun şekilde desteğini kendisine çeken, grev hakkını verip vermeyeceği tam kesin olmamakla beraber en azından işçi sorunlarıyla iktidardan daha fazla ilgili olduğunu ispat etmiş olan DP olmuştur. Seçim günü geldiği zaman, DP'nin işçilerin büyük kısmını bu yolla oy vermeye yönelik harekete geçirebildiği, Zonguldak'taki maden işçilerinin bile oy kullanmak için işlerini bırakmaları ile kendini göstermiştir.⁴⁰ Fakat, DP iktidara

³⁸ Grev konusunda *Zafer* gazetesinde seçimlere kadar neredeyse her gün bir haber yayınlanmakta ve işçilerin grev konusunu destekleyen DP politikalarının takipçisi olduğu belirtilmektedir. Hatta Samet Ağaoğlu, üç bölümden oluşan “Demokrat Parti ve İşçi Meseleleri” başlıklı bir makale de hazırlamıştır. *Zafer*, 23-24-25 Ocak 1950.

³⁹ CHP kanadında işçilerin grev istemediğine dair haberler yayınlanmakta ve grevin ülkeyi bölücü nitelikleri hakkında makaleler yazılmaktadır: “Türk işçisi grev istemiyor. 45 yıllık işçi Mehmet Göze, işçiyi greve teşvik en hafif manada günahtır dedi” *Ulus*, 26 Ocak 1950; “Çalışma bakanının izahatı. Grev mevzuunda karşı parti yanlış yoldadır. Türk işçisi grev istemediğini birçok defalar tekrarlamıştır.” *Ulus*, 28 Ocak 1950. Hüseyin Cahit Yalçın, *Ulus* gazetesindeki makalesinde övünerek CHP beyannamesinde grevin yer almayışını şu şekilde anlatmaktadır: “Grev hakkı gibi Avrupa’da kargaşalıktan, mücadele ve hatta mukateleden başka bir işe yaramayan ve bizim memleketin bugünkü şartlarına hiç uymayan bir aldatıcı ve zararlı vaadden Halk Partisinin Beyannamesinde eser yoktur.” Hüseyin Cahit Yalçın, “CHP'nin Vaitleri”, *Ulus*, 10 May 1950. Dönemin Çalışma Bakanlığı tarafından uluslararası örnekler ve dönemin basınında yayınlanmış olan grev karşıtı makaleler derlenerek grev hakkına karşı bir broşür dahi hazırlanmıştır: *Grev Olayları ve Türkiyemiz*, (Ankara: T.C. Çalışma Bakanlığı Yayınları No: 18, 1950). Meclis’te grev hakkına yönelik tartışmalar için bkz. Yıldırım Koç, “Meclis’te Grev Hakkı Tartışmaları (1950)”, *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi/Olaylar-Değerlendirmeler*, (Ankara: Türkiye Yol-İş Sendikası Yayınları, 1996).

⁴⁰ *Cumhuriyet* gazetesinde bu konu ile ilgili çıkan haber şöyledir: “Ayın onbeşinde değişecek olan münavebeli işçilerden binlercesi rey haklarını kullanabilmek için ücretlerini bile almadan dün akşamdan itibaren maden ocaklarından ayrılarak köylerine gitmeye başlamışlardır. Şeflerinin nasihat ve emirlerine rağmen binlerce işçinin ocaklarını terki önlemek mümkün olmamıştır. Kendilerini değiştirmeye gelecek olan diğer münavebeli işçiler de reylerini kullanmak üzere köylerinde kalmışlardır.” *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1950. *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*’nde bu olay Cumhuriyet döneminin ilk siyasal grevi olarak tanımlanmaktadır. *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt 6, s. 1938.

geldikten sonra bu vaatlerini tamamen unutacak neredeyse iki parti arasındaki roller değişecektir. Bu sefer, CHP grev ve işçi hakları savunucusu olarak karşımıza çıkarken, DP, CHP ile aynı gerekçelerle grevin yasallaşmasını engelleyecektir.

Dinsel Propaganda

1950 seçimleri öncesinde en çok tartışılan konu dinsel propaganda yapılmasına ilişkindir. Millet Partisi'nin din eksenli siyaset tarzı dışında, hem CHP hem de DP, dinsel sembol ve kişileri, etkide bulunabilecekleri kitleleri genişletmek adına sıkça kullanmışlardır. Aslında İslami kesim açısından ne CHP ne de DP desteklenmesi gereken partiler olarak tanımlanmaktadır.⁴¹ Buna gerekçe olarak bu partilerin dini korumak ve geliştirmek amaçlı değil politik bir araç olarak dini benimsedikleri iddia edilmektedir. Halkın oyunun değerli hale geldiği çok partili düzende, kitlelerin oylarını elde edebilmek için dinsel etkiye sahip kişilerin partilerde aday olarak gösterilmeye çalışılması yaygın olarak kullanılan bir yöntem olmuştur. Seçimlerden önce CHP dinsel kesimleri kendisine çekmeye çalışmış ve buna yönelik olarak seçimlerin yapılacağını açıkladığı gün, Türk tarihindeki önemli kişilerin türbelerinin de açılacağına dair yasal bir düzenleme yapılmıştır. Bu durum, çoğu kişi tarafından CHP'nin oy toplamak için yaptığı bir manevra olarak algılanmıştır.⁴²

Gazetelerde, partilerin yoğun bir şekilde dini etkiye sahip kişilerin aday olarak gösterileceğine dair haberler yayınlanmış ve bu haberlerin en büyük hedefi de CHP olmuştur. Çünkü, CHP gibi ülkeyi kuran ve kurucu ilkeler arasına laiklik uygulamalarını da sokan bir partinin din üzerinden politika yapması hiç hoş karşılanmamaktadır. Fakat, görünen odur ki, CHP bu

⁴¹ İslamcı *Sebillürreşad* dergisi, her iki partiyi de şu şekilde tanımlamaktadır: "Demokrat Parti'nin Halk Partisi ile mukayesesinde ise, başka söze lüzum yoktur. İkisi de tek satır yazıdır, birinde baş tarafından okunup başa gelinir, diğerinde sondan başlanıp evele gelinir. Hafız Ali değil de, Ali Hafız misali." M. Rauf Ongan, "Reylerimizi kimlere vermeliyiz?" *Sebillürreşad*, 3, no. 73 (Mart, 1950), s. 361.

⁴² Bedii Faik, *Matbuat Basın Derkeeni... Medya*, (İstanbul: Doğan Kitapçılık A.Ş., 2001), s. 58; Burçak, s. 40. Nadir Nadi, *Cumhuriyet* gazetesindeki köşesinde CHP'nin bu durumunu şöyle eleştirmektedir: "Atatürk'ün kurduğu prensiplerden bir kısmı (bilhassa devletçilik ve laiklik) iyice zedelendiği için Halk Partisi kendi ideolojik bünyesine bir çekidüzen vermek zorundadır. Aman sempatik olayım düşüncesile softalara avans vermek, yahud da rey kaybetmek korkusile iktisadi politikada ileri geri bocalamalara düşmek bir parti için sadece zaaf alametleridir. Yazık ki Halk Partisi bu za'fı göstermiştir." Nadir Nadi, "Başlarken", *Cumhuriyet*, 29 January 1950. Seçimlerden önce açılan türbeler ve açılış tarihleri şunlardır: Gazi Osman Paşa, 5 Nisan 1950; Barbaros Hayrettin Paşa, 18 Nisan 1950; Kanuni Sultan Süleyman, 20 Nisan 1950; Yavuz Sultan Selim, 21 Nisan 1950.

durumdan pek rahatsızlık duymadan oy toplamak uğruna, kendi ilkelerinden taviz vermiştir. Atatürk heykellerine saldıran bir tarikatın başı olan Kemal Pilavoğlu'nun CHP ile adaylık pazarlığına oturduğunun öğrenilmesi, CHP üzerine çok yoğun eleştirilerin yönelmesine sebep olmuştur.⁴³ Her ne kadar CHP'liler bu türden pazarlıkların yapılmadığını iddia etseler bile, diğer bazı yerel uygulamalar dini kesimin oylarını elde edebilmek uğruna, özellikle CHP'nin bazı şeyhlerle yakınlaştığını göstermektedir.⁴⁴ CHP'nin din propagandası yalnızca etkili kişileri himayesi altına almakla sınırlı kalmamış, devlet görevlisi cami imamlarına camilerde CHP lehine vaaz verdirmek veya din kitaplarında CHP propagandası yapmak biçimlerinde de görülmüştür.⁴⁵

Dönemin gazeteleri incelendiğinde din propagandasını daha çok CHP'nin yapmış olduğu görülebilmektedir. Fakat, bu DP'nin hiç din üzerinden propaganda yapmadığı, bu konuda çok dikkat ettiği anlamına gelmemelidir. CHP'ye duyulan nefret, ve CHP'nin Cumhuriyet tarihinin önceki dönemlerinde dine karşı takındığı tavır yüzünden CHP'nin üzerine daha çok gidilmiştir. CHP ise, bu konuda daha fazla dikkat göstereceği yerde, DP'nin etkisini kırabilmek için dini propagandayı daha fazla kullanmaya çalışmıştır. Özellikle yerel teşkilatlarda yoğunlaşan bu yöntem DP'nin din propagandasının daha da

⁴³ *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1950; *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1950. Ticani tarikatının başı olduğu gerekçesiyle tutuklanan Kemal Pilavoğlu, mahkemedeki savunmasında, evlerinde tarikat toplantısı değil CHP'ye oy vermeleri için çevresindeki insanlara propaganda yaptığını söylemiştir. Mahkemede iken, müritlerinin dışarıda olay çıkartması, Kemal Pilavoğlu'nun tarikat bağlantısı olduğunu kanıtlamaktadır. Fakat, savunmasında CHP propagandası yaptığını söylemesi doğru olabileceği gibi, verilecek cezadan kurtulabilmek için iktidara yakın görünmeye çalışmasının da bir sonucu olabilir.

⁴⁴ CHP'nin şeyhlerle seçim pazarlığına oturması, DP'nin CHP karşıtı dinsel söyleminin gücünü kırmak amacıyla iktidarda olmanın getirdiği avantajları kullanması ile geliştirilmiştir denilebilir. Örneğin, CHP, Doğu Anadolu'da DP'ye yakın duran şeyhlerin karşısına daha güçlü şeyhlerle çıkarak oradaki etkinliği eline geçirmeye çalışmaktadır. CHP'nin bu duruma açıklaması, ilişkide olunan kişilerin "Cumhuriyet inkılabına inanmış" din adamları olduğu şeklindedir. Buna karşılık CHP, DP'nin ilişkide olduklarını "mürteci" ve "yobaz" olarak suçlamaktadır. Haluk Durukal, "Doğu Anadolu'da Her İki Parti Ateşle mi Oynuyor?", *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1950. Tarikat şeyhi olduğu iddiasıyla DP'den çıkartılan milletvekili adaylarının, daha sonra CHP listelerine alındığı da söylenmektedir. Haluk Durukal, "Diyarbakır'da Baskı İddiaları Ortaya Atıldı", *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1950.

⁴⁵ "İsparta'da Garip Bir Hadise", *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1950. Bu habere göre camide vaaz veren Keçiborlu müftüsü CHP'yi överek bu partiye oy vermenin Allah'ın emri olduğunu söyleyince cemaat karşı çıkarak camiye terk etmiştir. Bedii Faik, CHP tarafından Adana'da dağıtılan bir tarafı altı oklu muskaların varlığından bahsetmektedir. Faik, s. 46. *Zafer* gazetesi CHP'nin bastırılmış olduğu ve Karaköse'de dağıtılan bir kitapçıkta, CHP'nin bir din gibi halka tanıtıldığını ve DP'nin bir düşman partisi olduğu söylendiğini açıklamaktadır. Kitapçıkta, bu iddiaları desteklemek için birçok hadis ve ayetin kullanılmış olduğu söylenmektedir. *Zafer*, 25 Şubat 1950.

güçlenmesini sağlamıştır. DP, CHP'nin yaptıklarına tavır alarak laikliğin koruyucusu rolünü oynamaktayken, bir yanda da dinsel söylemi çok daha az göze batar bir şekilde kendi söylemi içerisine yerleştirebilmiştir. DP'li propagandacıların halktan biri gibi davranması, CHP'nin kontrolü altına almak istediği şeyhlerden daha etkili olmuştur. Bunun yanında, dinsel ritüellere çok önem veren kesimler düşünüldüğünde, CHP iktidarının daha önceki uygulamaları karşısında, seçimler öncesi dinsel söylemi kullanarak karşılına çıkması onlar açısından pek bir etki yaratmamış, aksine, CHP sözüne daha da güvenilmez bir biçime bürünmüştür. CHP iktidardan düştükten sonra dinsel kesimlerin gösterdiği sevinç, CHP'nin çabalarının yeterli olmadığını ve halkın sürekli olarak geçmişe vurgu yaparak CHP'yi değerlendirdiğini göstermektedir.⁴⁶

Katılım Düzeyi, Seçimler ve Sonrası

1950 seçimlerindeki en önemli olgulardan birisi katılım seviyesinin çok yüksek düzeylerde oluşudur. Fakat, katılım sadece seçimler sırasında yüksek olmamıştır. Seçimlerin güvenli geçeceğine olan inancın yerleşmesi ve artık çok partili bir siyasal düzenin beklenebilir bir durum olduğunun halkın geniş kesimleri tarafından kabul edilmesi milletvekili olabilmek için partilerin ön seçimlerine yönelik katılımı da arttırmıştır.⁴⁷ Partiler, aday seçimlerinde özellikle bölgede etkili olabilecek olanları seçmek istemişler, fakat, CHP'nin

⁴⁶ DP iktidarının ilk günlerinde dinsel kesimlerin gösterdikleri tepkilere verilebilecek örnekler şöyledir: "Ankara Tacettin camii imamı Tevfik Efendi'nin, 30 Mayıs 1950'de camideki vaazından: 'Halk Partisi hükümeti kanımızı emiyordu. Milyonları çalıp dinsizliği yaydılar. Allah bizi onlardan kurtardığı için hep beraber, Allah'a ve Demokrat Parti hükümetine dua edelim'; "Ankara'da Hacıbayram camiinde 4 Temmuz 1950'de vaaz veren vaiz şöyle konuşuyordu: 'Cumhuriyet Halk Partililer, Fransa'dan bile daha kafirdirler. Çeyrek asırlık cumhuriyet ve inkılap hareketi, onların bu küfür yoluna sapmalarına vesile vermiştir. Bu gün, iyi idareye sahip olduğumuza göre, Allah indinde inşallah mevkiimiz düzelmiştir.'" Aydemir, s. 107; Girittlioğlu, s. 278-279. *Sebillürreşad* dergisi, DP iktidara geldikten sonra önceki dönemde yapılanların intikamının alındığını şu sözlerle anlatmaktadır: "İşte kendi mevkiilerinden bu kadar emin ve mutmain oldukları sırada azabı ilahi başlarına indi. Allah, yine kendilerinden olmak üzere, bir kuvvet halk etti ve kuvveti onlara musallat etti. 'Ahaznahüm bagteten' bu kuvvet ansızın onları enselerinden yakaladı, sığındıkları yerlerden söküüp attı. Neye uğradıklarını şaşırıyorlar. Ümitsizliğe, müthiş bir yeis ve fütura düştüler. İşte Allah onlardan böyle intikam aldı. Kim onlar gibi olursa, ondan da intikam almaya kadir. 'Vallahü azizün zü intikam'." Eşref Edib, "Hakka Arka Çevirenlerin Akıbeti", *Sebillürreşad*, IV, 78 (Mayıs 1950), s. 36.

⁴⁷ Yalnızca Elazığ'da adaylığını koymak isteyenlerin sayısının 600'ü geçtiği söylenmektedir. *Cumhuriyet*, 8 Mart 1950. Dönemin basını tarafından da milletvekili adayı olabilmek için katılımın yüksek oluşu yeni kanunun emniyetli bir seçimi gerçekleştirebileceğine olan güveni arttırmasına yolculmuştur. *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1950.

daha önceki milletvekillerinden bazılarının bölgelerindeki ön seçimleri kazanamayışları sonucu, kontenjan adayı olarak yerleştirilmeleri etkili bazı adayların partilerden uzaklaşmasına yol açmıştır. Milletvekili sayısı DP'ye göre daha fazla olan CHP'de bu türden huzursuzluklar daha fazla yaşanmış ve partiler arası transferler başlamıştır.⁴⁸ Bazı eski CHP'li milletvekillerinin aday olamaması sonucu bu milletvekilleri DP'ye üye olmuşlardır. CHP'liler bu milletvekillerini "fikir ve kanat bağları zayıf olanlar" olarak nitelendirmişlerdir.⁴⁹ Partiler, her türden mesleğin adaylar tarafından temsil edilmesine özellikle dikkat etmişlerdir.⁵⁰

14 Mayıs 1950 günü, 63 ilin seçmenleri 487 yeni milletvekili seçmek için sandık başına gitmişlerdir. Seçimlerin kesin sonuçları 18 Mayıs'ta alınmasına rağmen,⁵¹ 15 Mayıs günü büyük oranda hangi partinin kazandığı belli olmuştu. Sonuçlara göre 63 ilin 44'ünde DP adayları tam liste ile seçimleri kazanmışlardı. DP, 487 TBMM üyeliğinin 416'sını alırken CHP 69, MP 1 ve bağımsızlar 1 milletvekilliği kazanmıştır.⁵²

⁴⁸ Nadir Nadi, "Yaz boz tahtası", *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1950.

⁴⁹ *Ulus*, 26 Nisan 1950.

⁵⁰ *Cumhuriyet* gazetesinde DP ve CHP milletvekili adaylarının mesleklerine göre dağılımı verilmiştir. CHP listesi: 54 avukat; 51 idareci; 46 maliyeci, iktisatçı, bankacı; 44 hekim; 41 tüccar, esnaf; 40 maarif (profesör); 39 çiftçi; 36 yargıç; 25 gazeteci; 18 belediyece; 16 yüksek mühendis; 14 general; 14 ziraat uzmanı; 13 subay; 13 eczacı; 6 fabrikatör; 4 dişçi; 4 ilahiyat mezunu; 3 hariciyeci; 3 işçi. Adaylar arasında 5 kadın 479 erkek vardır. DP listesi: 88 avukat; 69 memur, idareci, adliyeci; 56 çiftçi; 55 tüccar; 52 doktor; 37 milletvekili; 23 subay; 20 mühendis; 19 profesör, doçent, öğretmen; 18 gazeteci, muharrir; 12 maliyeci, iktisatçı, bankacı; 12 eski milletvekili; 5 eczacı; 4 fabrikatör; 3 işçi; 1 müftü; 1 şair; 1 vaiz; 1 veteriner; 1 kimyager. *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1950.

⁵¹ Aydemir, s. 27.

⁵² Mutlak çoğunluk sistemine göre yapılan seçimlerde, seçmenler oy verme yerine girdiklerinde boş beyaz bir kağıda diledikleri adayların isimlerini yazarak kendilerinin oluşturabileceği bir oy pusulasını sandığı atabiliyorlardı. Dolayısıyla, aynı anda farklı partilerden adayların oluşturduğu bir karma listeye oy vermek mümkün olabiliyordu. Sayım yapılırken, adayların aldıkları oylar sayılıyor ve en çok oy alan adayların içinde yer aldığı parti bölgede kazanmış sayılıyordu. Seçim kanununa göre bir aday iki ayrı yerden adaylığını koyabilmekte seçimler sonucunda her ikisinde de kazanmışsa birini tercih etmekteydi. DP 416 milletvekilliği kazanmıştı, fakat bunlardan 13'ü iki seçim bölgesinden birden adaylığını koyanlardan oluştuğu için aslında DP'nin milletvekili sayısı 403 olmaktadır. Boş kalan milletvekillikleri için 1951'de ara seçimler yapılmıştır. Ahmet Demirel, "50. Yıldönümünde 1950 Seçimleri", *Tarih ve Toplum*, XXXIII, 197 (Mayıs 2000), s. 15-17. Bazı kaynaklarda meclise giren bağımsız milletvekili sayısı 9 olarak gösterilmektedir. Fakat bu milletvekillerinden 8'i bağımsız olmalarına rağmen, DP listesinden seçimlere katılmışlardır. Dolayısıyla, 1950 seçimlerinde bağımsız aday olup kazanan bir milletvekili bulunmaktadır. Cemal Aygen, "Memleketimizde Seçimler ve Neticeleri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XVII, 1 (Mart 1962), s. 206.

Tablo 1: 1950 Seçimleri Sonuçları

Seçmen Sayısı	: 8,905,743	Oy Kullanmayanlar:	952,688	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	: 7,953,055	Katılım Oranı (%)	: 89.30	
Partiler	Toplam Oy	Oran (%)	Milletvekili Sayısı	Oran (%)
DP	4,242,833	53.35	408	83.57
CHP	3,165,095	39.78	69	14.40
MP	240,209	3.02	1	-
Bağımsız	267,955	3.85	9	1.83

Kaynak: Aygen, s. 205.

Oyların bölgesel dağılımı, seçmenlerin tercihlerinde bölgesel iktidar ilişkilerinin çok önemli bir rol oynadığını göstermektedir. CHP oylarının büyük bir kısmını, ağaların ve aşiret ilişkilerinin baskın olduğu doğu illerinden almıştır. Doğu bölgelerinin etkili aileleri herhangi bir iktidar değişikliğinin getireceği politik istikrarsızlığın bölgedeki kendi iktidar ilişkilerini etkileyebileceği düşüncesiyle yönetimde bir değişikliğin gerçekleşmesini istememekteydiler. Bu yüzden büyük oranda CHP'yi desteklerken, kendi etkileri altında yaşayan halkın da bu yönde oy kullanmasına çalışmışlardır. Ekonomik ve sosyal ilişkiler açısından daha özgür olan ve bir çeşit kapitalist ilişkiler yapısına dönüşebilmiş bölgelerde ise, halkın geneli ve bölgenin etkin aileleri oylarını DP'ye vermişlerdir.

Tablo 2: 1950 Seçimlerinde Oyların Bölgesel Dağılımı

	DP	CHP		DP	CHP
Bütün Türkiye	53.3	39.9	Orta-Güney	59.8	37.7
Marmara	55.3	33.7	Karadeniz	49.7	41.9
Ege	57.8	40.2	Orta-Doğu	48.4	46.0
Akdeniz	55.0	40.9	Kuzey Doğu	48.8	43.4
Orta-Kuzey	53.9	36.2	Güney Doğu	44.9	47.7

Kaynak: Ergun Özbudun, *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1975), s. 90.

Seçim günü gazetecilerin büyük bir şaşkınlıkla karşıladıkları, seçimlere katılım oranının ve oy vermek için halkın gösterdiği isteğin yüksekliği olmuştur.⁵³ Seçim sonrası, DP'yi destekleyen halkın sevinç gösterileri yoğun bir şekilde yaşanmakla birlikte, özellikle DP'lilerin CHP'lilere karşı gösterdiği en küçük şiddet olayı basında kendisine geniş bir yer bulmaktaydı.⁵⁴ CHP'nin seçimlerden sonra en çok şikayet ettiği konu, demokrasi ve özgürlük kavramlarının halk tarafından algılanışının bir belirtisi olarak düşünülebilecek olan, DP'lilerin, seçim propagandaları sırasında söylenen ormanların serbest olacağına ilişkin açıklamalara dayanarak, izinsiz ağaç kesmeye girişmeleri olacaktır.⁵⁵

Seçimlerden sonra, DP ileri gelenlerinin en büyük korkusu, CHP'nin seçimi kaybetmesine rağmen, özellikle İnönü'nün ağırlığına dayanarak ordunun DP'ye karşı yapabileceği bir darbe olmuştur. Bu korkunun sonucunda, DP kısa bir zaman içinde ordu içinde yeni düzenlemelere giderek bir darbe olasılığını ortadan kaldırmaya çalışacaktır. O dönemlerde ordu ile yakın ilişkileri bulunan Bekir Tünay, bütün bu korkuların aslında gereksiz olduğunu, çünkü, ordunun büyük bir çoğunluğunun DP'yi desteklediğini, bunu da subay mahallelerindeki sandıklardan çıkan oylardan anlayabileceğimizi söylemektedir. Hatta, eğer İnönü DP'nin seçimleri kazanması sonucu bunu engelleyecek bir girişimde bulunursa, karşı darbe yapabilecek subayların bile bulunduğunu belirtmektedir.⁵⁶

⁵³ "Zira sandık başlarına koltukta ve omuzda gelen hastalar bile var. Şimdiye kadar elli hasta kadın reyini kullandı." Kadri Kayabol, "İşini Bilen Köylüler", *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1950; "Şimdi Isparta'da seçimlere iştirak nispeti yüzde 90'dır denilse hiç kimsenin şaşmaması gerekir. Zira sandığa giden reyin sandıktan çıkacağına, sadece giren reyın çıkacağı kanaati umumi bir kanaat olarak seçmenlerin kalbinde ve zihninde yerleşmiştir." Necmi Aksop, "Seçmenler Reylerinden Emin Olunca", *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1950; Çoban Yurtçu, "Rey Veren Nineler, Dedeler, Aliller...", *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1950.

⁵⁴ Seçimlerden sonra Birecik'te DP'lilerin kutlama gösterileri sonrasında CHP'lilerle çıkan kavgada üç kişi ölmüş 13 kişi de yaralanmıştır. Ayrıca Ayvalık'ta CHP'lilerin evleri taşlanmış, Kilis'te CHP binasına baskın yapılmış, İzmir'de CHP'li bir genç bıçaklanmıştır. *Ulus*, 18 Mayıs 1950; *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1950. Bu tür olaylar iktidarı alan DP destekçilerinin daha önce onlara karşı uygulanan baskıya karşı birikmiş olana düşmanlıklarını meydana çıkartmalarının bir sonucu olarak anlaşılmalıdır.

⁵⁵ "Ormanlarda Katliam", *Ulus*, 23 Mayıs 1950; "Orman memurları tecavüze uğradı!", *Ulus*, 27 Mayıs 1950.

⁵⁶ Bekir Tünay, *Menderes Devri Anıları-Gördüklerim, Bildiklerim, Duyduklarım*, (İstanbul: Nilüfer Matbaacılık Tesisleri, 1960?), s. 91-96. Tünay, ordu mensuplarının DP iktidarını istediklerini, çünkü eğer DP iktidara gelirse ordunun daha modern bir görünüme kavuşacağını düşündüklerini iddia etmektedir. Tünay, s. 96.

Bundan sonra artık yeni bir devre başlamış, cumhuriyet tarihinde ilk defa seçimler yoluyla iktidar değiştirilmiştir. CHP, 27 yıllık iktidar devresini kapatmış, muhalefete çekilmiştir. Seçimlerin kaybedildiğinin anlaşıldığı ilk günlerde CHP, *Ulus* gazetesi aracılığıyla muhalefette iken nasıl davranacaklarına ilişkin altı maddelik kararını açıklamıştır.⁵⁷ CHP, kendisini şimdiye kadar hiç alışkın olmadığı bir politik sürecin içinde bulmuştur. 1954'te yasal olarak yenilenecek olan seçimlere kadar, hem CHP, hem de DP kendilerini yenilemeye ve yeni durumlarına alışmaya çalışacaklardır. CHP'nin bu duruma alışması DP'ye göre daha zor olacaktır. Çünkü, DP'nin liderleri cumhuriyet tarihinin belirli zamanlarında iktidarda olmuş ve hükümet yönetmişlerdi. Fakat, CHP şimdiye kadar hiç muhalefette bulunmamıştı.

⁵⁷ Bu kararlar şunlardır: "1) Şahsiyatla uğraşmayacağız!, 2) Söz ve tenkit hürriyetine dokunulmazlık isteyeceğiz!, 3) Toleransımız vardır ve tolerans bekleyeceğiz!, 4) Kafalarımızın vazifesini kafalara, gönüllerin borcunu gönüllere tanıyarak olur olmaz meselelerde bunları birbirine karıştırmayacağız!, 5) Basına "milli" sıfatını getirmek şöyle dursun, tek başına kalan "husumet"le bile mücadele edeceğiz, 6) Yalnız Atatürk inkılabının iki büyük düşmanına, kara irticaa ve kızıl komünizme gelince ona husumet de besleriz kin de." "Muhalefete Geçerken Altı Kararımız", *Ulus*, 18 Mayıs 1950.

EK I

Yaver odasına doluşan bakanlarda, milletvekillerinde tam bir şaşkınlık vardı. Rahat, güvenli konuşmaların yerini önce merak, heyecan, giderek endişe, umutsuzluk almıştı. Az sonra herkes kendi başının çaresine bakması gerektiğini anladı. Sırayla telefon başına gidiyor, acele kendi bölgelerindeki valiyi arıyor, haber soruyorlardı. Çoğunlukla da karşılarında kimseyi bulamıyorlardı. Yetkililer ya henüz kesin sonuçları almamışlardı, ya da tasnif yerindeydiler, makamlarında değillerdi.

Bir ara İçişleri Bakanı Erişirgil İstanbul'un elverişli olmadığını anlaşılan sonuçları üzerine Vali Fahrettin Kerim Gökay ile görüştü.

"Yahu, hani Rumlar bize verecekti?"

Aldığı yanıtta pek memnun kalmışa benzemiyordu.

Daha sonra Niğde Valisi ile görüştü. Vali ne demişti ki Bakan onu sert bir tarzda uyardı:

"Sakin ha! Öyle şeylere kalkışmayı aklından geçirme!.."

Erişirgil'in seçim çevresi aksi gibi Niğde idi.

Başka bir telefonda Cevat Dursunoğlu, aradığı yeri çabuk bulmak için aradaki kentin telefon memuruna, tatlı Erzurum şivesiyle "Teveşüt et küçük hanım, teveşüt et"* diye yalvarıyordu. Falanca yerden sonra, filanca yerde de seçimin yitirildiği haberleri birbirini kovalıyordu.

Nihat Erim Kocaeli'nin sonuçlarını öğrenince "Zaten ümidim yoktu" dedi. Sonra, hazırlanıp çıkmasında çok çaba gösterdiği seçim kanununu anarcasına,

"Kendi elimle kesip yâre verdiğim kalem"

"Fetva-ı hun-ı nahakkımı yazdı iptida"**

dizelerini okudu.

Faik Ahmet Barutçu, bölgesi Trabzon'u aradı. DP ilerdeydi. Halbuki orada CHP kazanacak ve Barutçu Meclise girecektir. Telefonu kapayıp yerine dönerken kendisine umutla bakan arkadaşlarına,

"Adam şaşkın. O yalnız Trabzon'u biliyor. Ya, bir de burada olup bizim öğrendiklerimizi bilse... Mutlaka deli çıkardı" dedi.

Sonra, kendine has gevrek kahkahalarından birini attı.

Mevhibe İnönü de o ara yaver odasındaydı. Tatlı Karadeniz şivesiyle söylenen bu sözler, alışkın olduğu bu ses, bu kahkaha içine su serpti. Elinde olmaksızın o da gülmeye başladı.

İsmet Paşa, kafası bir soruna takılınca yaptığı gibi, odayı arşınıyordu. Bir ara geldi, eşinin yanına oturdu:

* Tavassut et: Yardımcı ol.

** Kendi ellerimle hazırlayıp sevgiliye verdiğim kalem, önce benim haksız yere öldürülme buyruğumu yazdı.

“Kaç günde taşınabiliriz?” diye sordu.

Mevhibe Hanım elini yavaşça paşasının eli üzerine koyup sakın sakın,

“Merak etmeyin, paşam. Çabuk toparlanırım. Bir iki günde evimize geçeriz” dedi.

İsmet Paşa omuzlarından büyük bir yük kalkmış gibi rahatladı, arkadaşlarının yerine döndü.

[Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991), s. 14-15.]

EK II

- Ne var Nihat... Kaç oldu?
Biraz evvel başyaverden aldığı listeyi tetkik eden Başvekil Yardımcısı Profesör Nihat Erim cevap verdi:
- DP 276 oldu. Biz henüz 28'deyiz... Paşam!
- Güzel... Güzellllll.....
14 Mayıs 1950 gecesı Çankaya'da Cumhurbaşkanlığı köşkündeyiz.
Gece saat iki buçuk... İsmet İnönü vakit geçirmek için birkaç yakın arkadaşı ile briç oynamaktadır...
Seçimin neticeleri yavaş yavaş gelmektedir. İsmet Paşa... soğuk kanlılığını hiç kayıp etmeden arkadaşlarına: partimize devam edelim, demiştir.
Aradan kısa bir zaman daha geçmiş, başyaver yine salondan içeri girmiş, Nihat Erim'e bir liste daha uzatmıştır.
Paşa istifini bozmadan oyuna devam etmektedir. Nihayet Erim listeyi tekrar gözden geçirmiş, şöyle konuşmuştur:
- Paşam... DP 373... Biz 34... Kocaeli'nde ben de kayıp ettim...
Cumhurbaşkanı gülerək kafasını çevirmiş:
- Yaa... Geçmiş olsun Nihat... inşallah gelecek sefer... Desene iktidarı kaybettik...
Masadaki arkadaşlarına kafasını çevirmiş:
- Devam edelim.. ben iki (SANZATU) diyorum. Masadakiler sıkıntılarını izhar etmeye başlamışlar ve oyunu bitirmek için sabırsızlık alametleri göstermektedirler.
Cumhurreisi İsmet Paşa... hiç oralı değildir.
Sanki neticeyi evvelden tahmin etmiş ve biliyormuş gibi... neşelidir... ve sakindir.
Yarım saat geçmiştir. Üçüncü liste gelmiştir. Nihat Erim şöyle konuşmuştur:
- Paşam, 394... Malatya'dan da henüz bir haber yok... Bizimki 36'dır.

İktidar hükümetinin en kudretli şahsiyetleri şimdi artık fikir teatisinde bulunmaktadır.
İsmet Paşa, mecliste bulunanlardan birisinin söylediği birkaç söz üzerine Nihat Erim'e gülerək hitap etmiş, sormuştur:
- Ne dersin Nihat?
Nihat Erim gülerək cevap vermiştir:
- Her halde kendileri (fikri ortaya atan zatı eliyle işaret ederek) güzel bir espri öne sürmüşlerdir... Yıllardan beri, hele şu son aylarda hepimiz, başta siz olmak üzere paşam, bir gaye için

uğraştık... (Türk milletinin hakiki kanaatini seçimlerde tecelli ettirmek).

Türk Milleti kararını vermiştir... iktidarı bizde bırakmak istememiştir... Buna hürmet ve saygı ile boyun eğmek hepimizin vazifesidir.

Büyük devlet adamı İsmet Paşa etrafındakilere hitap ederek:

- Nihat'ın hakkı var... Bütün mücadelemiz milletin hakiki reyini öğrenmekti... Öğrendik.. Çekilmemiz lazım.
- Nihat Erime dönerek şöyle bir emir vermiştir:
DP lideri Celal Beyefendiyi yarın saat 4'te buraya davet ediniz (Hiç tereddüt etmeden devam etmiştir.) İktidarı devretmek için hazırlık yapalım...

Evet sayın okurlarım... 14 Mayıs 1950 gecesı, saat 3,5 da....
(Yukarıda anlattıklarım çok mevsuk olarak bir hakikattir.)

[Nazım Berksan, *Başvekil-Bir Tarafsızın Kitabı*, (Ankara: Yeni Matbaa, 1958), s. 359-361.]

ÖZET

14 Mayıs 1950 seçimleri ile dönemin birçok CHP yöneticisi tarafından tam olarak anlaşılamayan bir dönüşüm yaşanmış ve yirmi yedi senelik CHP iktidarı yerine CHP içerisinde çıkmasına rağmen farklı bir kaynaktan beslendiğini iddia eden DP geçmiştir. Bu çalışmada temel olarak 1950 seçimlerinde karşılıklı tarafların bu süreçte gösterdiği tepkiler ve propaganda yöntemleri incelenerek Türkiye’de ilk defa yaşanan seçimle iktidarın değişmesi olgusunun nasıl gerçekleştiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

With the elections of 14 May 1950 a transformation, which was not fully understood by most of the RPP members, was realized and as a result the twenty-seven year-old RPP power was replaced with the DP, which was actually born in the RPP but according to their claim they had a different kind of base. Mainly in this article, by focusing on the reactions and propaganda techniques of both sides during the elections of 1950, the change of power by the elections for the first time in Turkey is tried to be understood.